

**ЕКСПЕРТИЗА
ЗАКОРДОННИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ**

Внесок Європейського Союзу у розвиток громадянського суспільства

**ЧОГО КОШТУВАЛО ПОСТКОМУНІСТИЧНИМ СУСПІЛЬСТВАМ
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ЧЛЕНСТВО В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.
УРОКИ ПІДТРИМКИ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В БОЛГАРІЇ.**

АСЯ КАВРАКОВА

**ВНЕСОК ЄС У РОЗБУДОВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.
ЗАХІДНІ БАЛКАНИ ТА ЄС.**

ІГОР БАНДОВІЧ

**ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА МІСЦЕВУ АДМІНІСТРАТИВНУ СИСТЕМУ В
ТУРЕЧЧИНІ – ПРИКЛАД МІСЦЕВОЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ.**

ЛЕВЕНТ КОЧ

Благодійний фонд Арсенія Яценюка

www.openukraine.org

www.irf.ua

**ЧОГО КОШТУВАЛО ПОСТКОМУНІСТИЧНИМ СУСПІЛЬСТВАМ
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ЧЛЕНСТВО В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.
УРОКИ ПІДТРИМКИ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В БОЛГАРІЇ.**

АСЯ КАВРАКОВА

1. Загальний огляд

Болгарія ввійшла до Європейського Союзу 1 січня 2007 року одночасно з Румунією, завершивши п'ятий етап розширення¹ ЄС.

Вплив Європейського Союзу на демократичні перетворення в країнах п'ятого етапу розширення обумовлений умовами, що висувалися в процесі переговорів щодо вступу, та фінансовою допомогою з боку ЄС, котра частково була спрямована на розвиток громадянського суспільства.

Досвід колишніх соціалістичних країн ЦСЄ, водночас, відкрив очі й на певну обмеженість впливу ЄС на реформування політики та розвиток громадянського суспільства країн-кандидатів, що може допомогти винести важливі уроки для країн подальших етапів розширення.

Членство в ЄС коштувало посткомуністичним суспільствам країн ЦСЄ недостатньо повних реформ у сфері людського розвитку (реформування політики у сферах охорони здоров'я, освіти та соціальної підтримки).

Фінансова допомога ЄС надавалася як нагорода за якісну роботу країни та її органів державного управління. Підтримка розвитку громадянського суспільства через органи державного управління в країнах із тендітною демократією зі слабкими системами обмежень і противаг стала справжнім випробуванням на демократичну зрілість для політичних систем і суспільств країн і виявилася дещо ризикованою справою. У Болгарії цей процес призвів до того, що підтримка в цілях розвитку громадянського суспільства на ділі приносила доходи певним політичним колам. Це створило дуже несприятливі умови для організованої частини громадянського суспільства Болгарії (неурядових організацій), посиливши недовіру громадян до легітимності НУО, що також негативно позначилося на здатності НУО впливати на ухвалення рішень.

Отже, важливим уроком для майбутнього розширення стало те, що демократію не слід сприймати як даність. Виконання політичних копенгагенських критеріїв поклало початок переговорам щодо членства з країнами п'ятого етапу розширення, але конкретного механізму, створеного ЄС, щоб справляти вплив і гарантувати дотримання політичних критеріїв у період підготовки до вступу або після вступу, не існує й досі. Брак такого механізму робить необхідним посилення політичного впливу ЄС.

Модель управління фінансовою підтримкою під час підготовки до вступу слід відокремити від політичного істеблшменту, якщо немає гарантії сталого функціонування системи обмежень і противаг, що запобігатиме нецільовому використанню коштів.

¹ Вісім посткомуністичних країн ЦСЄ, а також Мальта й Кіпр стали членами ЄС у травні 2004 року.

Організована частина громадянського суспільства має завоювати довіру тих, на кого вони спираються — громадян, аби отримати мандат на виконання дій і розбудову потенціалу як для справжнього визначення національного порядку денного, так і для ефективної пропагандистської діяльності, спрямованої на забезпечення реалізації реформ у сфері людського розвитку як з перспективою членства в ЄС, так і без неї.

2. Ефект впливу ЄС

На відміну від первісних очікувань, згідно з якими порядок денний на етапі підготовки до вступу мав би стати природним продовженням порядку денного перехідних процесів, членство в ЄС не поклало край перехідним процесам у тому, що стосується реформування політики у сфері людського розвитку². Системи соціальної підтримки, освіти та охорони здоров'я не були включені до порядку денного підготовки до вступу з огляду на брак законодавства *acquis communautaire* ЄС та спільної політики у відповідних сферах, через що не було висунуто ніяких умов у цій сфері й не було запропоновано спільну візрцеву європейську модель, що могло б стати рушієм реформування. Завершенню структурних реформ у цих сферах державної політики в період підготовки до вступу приділялася відносно незначна увага, оскільки основні зусилля були зосереджені на тих сферах, щодо яких було висунуто умови для вступу. Очікування того, що після вступу розробники політики зосередяться на реалізації зазначених реформ, так і не справдилися. Після вступу до ЄС на зміну консенсусу щодо вступу, який домінував у політичному дискурсі в період підготовки до вступу, гарантуючи відносну стабільність урядів, прийшли політична нестабільність та часті відставки урядів нових країн-членів з ЦСЄ. Дрібні та нетривкі політичні партії виявилися неспроможними втілити вжиття довгострокові послідовні реформи, що є критично важливими для громадян. Привабливість популізму та націоналізму, а також сильні лобістські групи, що існують у найменш реформованих сферах, ще більше ускладнюють ситуацію на політичній арені.

Таким чином, неповне реформування охорони здоров'я, освіти та соціальної політики стало **ціною членства в ЄС для посткомуністичних суспільств ЦСЄ**.

Дія членства в ЄС у тому, що стосується впливу на порядок денний перехідних процесів після вступу, є дуже обмеженою. Успішність відпрацювання цього порядку денного в десятиох нових державах-членах, розташованих у ЦСЄ, залежить від їхньої здатності формулювати ефективну політику та втілювати її в життя на національному рівні. Організована частина громадянського суспільства (тобто неурядових організацій) має критично важливе значення для підтримки цього процесу у формі внутрішнього тиску в напрямку продовження реформ у сфері людського розвитку. Водночас, це може бути пов'язане з багатьма проблемами. Рамки існування неурядового сектору в Центральній та Східній Європі було сформовано на початку перехідного періоду згори й за масованої підтримки у формі фінансування та технічної допомоги від іноземних донорів та розробників політики. Найактивнішими НУО стали ті, які мали на меті впровадження програми реформ, що підтримувалися впливовими зарубіжними організаціями (МВФ, Світовим Банком, Агенцією з міжнародного розвитку США та ЄС). Зміцнення легітимності

² "The Unfinished Business of the Fifth Enlargement Countries" («Незавершені справи у країнах п'ятого етапу розширення»), порівняльний звіт, підготовлений Асею Кавраковою, див. www.eupi.eu

завдяки підтримці з боку іноземних донорів і зв'язкам із ними відірвало їх від неорганізованої частини громадянського суспільства — звичайних громадян, і негативно вплинуло на імідж багатьох НУО в довгостроковій перспективі.

ЄС наразі є не єдиним зовнішнім гравцем, який визначав профіль організованої частини громадянського суспільства у перехідному процесі. Водночас, його фінансова підтримка в період підготовки до вступу значною мірою визначила характер діяльності Структурних фондів та Фондів єдності після вступу.

У випадку Болгарії досвід управління коштами, наданими під час підготовки до вступу на розвиток громадянського суспільства, та використання цих коштів є далеким від позитивного.

За результатами підсумкової (*ex post*) оцінки внеску програми «Аkses» (Access) та програм розвитку громадянського суспільства³ було зроблено висновок про те, що «в більшості країн та в більшості випадків робота програми Phare забезпечила позитивне та продуктивне зростання сектору НУО. Водночас, у деяких країнах, зокрема, в Болгарії, відкриття нових можливостей вилилося у зловживання статусом НУО, коли легітимний фасад використовувався для непрозорої діяльності зовсім не в дусі більшості організацій громадянського суспільства».

Хоча наперед визначеної моделі управління схемами надання грантів, яка б гарантовано працювала в кожній країні, не існувало, «більшість країн (за винятком Болгарії) запровадили підхід до управління, що відповідав потребам сектору й був із ними сумісним. Естонія, Угорщина та Румунія успішно уклали договори оперативного адміністрування та управління з організаціями з технічної допомоги (у більшості випадків — НУО). Чеська Республіка та Словаччина уклали з НУО прямі угоди, що дало їм змогу працювати зі статусом Виконавця, відповідального за всі етапи процесу, включаючи укладання та моніторинг договорів. Чеська Республіка є взірцем належної практики, тоді як плинна ситуація в Болгарії була й залишається дуже проблемною⁴».

³ Програми «Аkses» (Access) і програми розвитку громадянського суспільства фінансувалися за національними програмами Phare, а основні завдання цих програм у загальних рисах виглядали так:

- заохочувати впровадження корпусу законодавства *acquis* у тих сферах політики, в яких громадянське суспільство відіграє ключову роль — це, зокрема, захист довкілля, захист прав споживачів та соціально-економічний розвиток;
- заохочувати включення та залучення певних осіб і груп, включаючи групи меншин, інвалідів, літніх людей тощо, яким загрожує маргіналізація в процесі перетворень;
- зміцнювати інституційний та операційний потенціал організацій громадянського суспільства та їхню стійкість, що є конкретною та нагальною метою всіх програм, і стало третьою загальною ціллю в низці програм, започаткованих пізніше.

⁴ «Протягом багатьох років було випробувано чимало різних рішень, починаючи з підходу на основі Фонду розвитку громадянського суспільства, який зазнав невдачі через кілька років, і закінчуючи впровадженням різних управлінських підходів на зразок (1) консорціуму НУО, (2) укладення договору з місцевою НУО про надання технічної підтримки та (3) за останньою програмою - укладення рамкового договору. Складнощі управління програмами в Болгарії віддзеркалюють, головним чином, укорінені труднощі та загальний брак чесності в секторі громадянського суспільства, де відзначалося широке поширення обману, включаючи реєстрацію багатьох НУО для отримання доступів до грантів», — *Ex post evaluation of the contribution of the 2000-2002 Access and civil society development programmes (Підсумкова оцінка внеску програми «Аkses» (Access) та програм розвитку громадянського суспільства)*.

У рамках оцінки визначено три основних сфери, в яких надаються рекомендації. Дві з них стосуються всіх країн, у яких проводилася зазначена оцінка, тоді як третя конкретно стосується проблемного становища в Болгарії. Незважаючи на всі свої добрі наміри, ця рекомендація⁵ спрямована на посилення бюрократії з метою поліпшення наслідків складної ситуації, яка, насамперед, потребує діагностики.

Фінансова допомога ЄС надавалася як нагорода за якісну роботу країни та її органів державного управління. Таким чином, кошти ЄС у період до вступу та, особливо, після вступу (Структурні фонди та Фонд єдності ЄС) радикально змінили статус-кво серед чинних на національному рівні сил, зосереджуючи суттєві фінансові ресурси та повноваження для ухвалення рішень у руках уряду, надаючи йому додатковий важіль впливу на решту зацікавлених сторін на національному рівні. Для країн із тендітною демократією зі слабкими системами обмежень і противаг така ситуація стала справжнім випробуванням на демократичну зрілість їхніх політичних систем і суспільств та виявилася досить ризикованою справою. Головною причиною основних вад у наданні Болгарії допомоги на підготовку до вступу з боку ЄС стала політизація процесу ухвалення рішень. Уся відповідальність за управління грантами була зосереджена у виконавчій владі (у міністерстві фінансів) без створення чітко визначеного механізму обмежень і противаг. Розробка програм велася, головним чином, на рівні центрального уряду й лише в небагатьох випадках враховувалися⁶ думки регіональних адміністрацій. Лише дві картки проектів за програмою розвитку громадянського суспільства PHARE ґрунтувалися на оцінці потреб громадянського суспільства Болгарії. Архіви процедур торгів були конфіденційними, а доступ до них не надавався. Причини відхилення проектних пропозицій не були відомі. Оскільки цій моделі управління бракувало елементарної прозорості та підзвітності, вона призвела до високого рівня підозрілості та незадоволення серед заявників⁷.

Таким чином, наслідки та вплив допомоги ЄС на розвиток громадянського суспільства під час підготовки до вступу залежали, головним чином, від чесності політичного істеблїшменту. Підтримка розвитку громадянського суспільства через мережу державних органів створила модель, котра, як з'ясувалося, призводила до радше

⁵ «Для забезпечення участі справжніх НУО в болгарських програмах етап оцінки майбутніх програм має бути достатньо тривалим і забезпеченим ресурсами для проведення ретельної перевірки кожної організації-заявника», — *Ex post evaluation of the contribution of the 2000-2002 Access and civil society development programmes (Підсумкова оцінка внеску програми «Аkses» (Access) та програм розвитку громадянського суспільства)*.

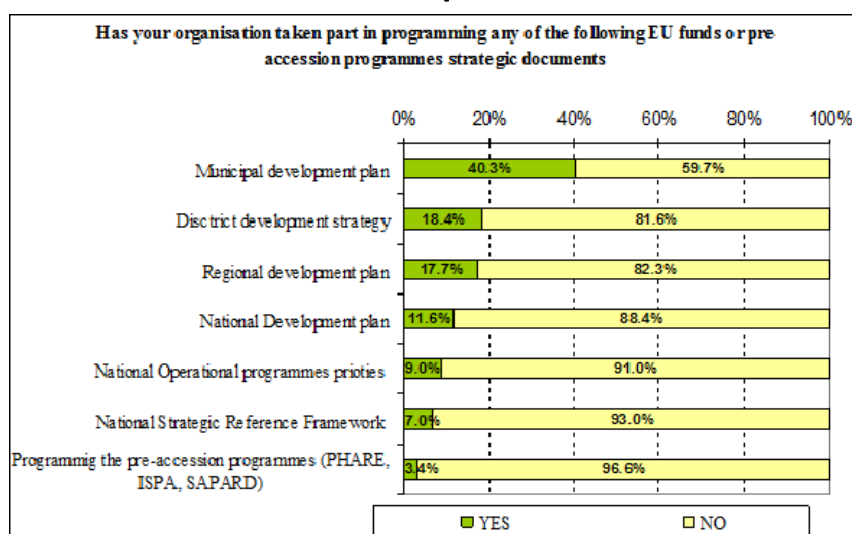
⁶ Institutional Deficiencies in the Implementation of the PHARE Preaccession Program for Civil Society Development in Bulgaria by Dessislava Hristova (стаття Десїслави Христової «Інституційні вади впровадження Програми підготовки вступу Phare з розвитку громадянського суспільства в Болгарії») на сайті <http://research.uni-sofia.bg/bitstream/10506/361/1/Desislava%20Hristova.pdf>

⁷ «Думки щодо операційної ефективності цих програм у Болгарії є дуже негативними.... Багато НУО (особливо невеликих) відзначають, що вони «більше не збираються подавати заявки на фінансування за програмою Phare». Основною причиною цього є значний обсяг ресурсів, які необхідно вкласти в процес подання заявок, і непрозорість процесу відбору», — *Ex post evaluation of the contribution of the 2000-2002 Access and civil society development programmes (Підсумкова оцінка внеску програми «Аkses» (Access) та програм розвитку громадянського суспільства)*

негативних наслідків — справжнє громадянське суспільство було, великою мірою, витіснене квазіструктурами нібито громадянського суспільства, які мали виправдовувати діяльність інституцій та функціонували в режимі освоєння коштів, виділених на підготовку до вступу. Монополізація цього процесу структурами виконавчої влади Болгарії стала перешкодою, що завадила ключовим НУО суспільства взяти участь як у розробці, так і в реалізації програм (визначенні пріоритетів), що призвело до сумнівних результатів. Утворена в такий спосіб схема управління імітувала підтримку розвитку громадянського суспільства, а на ділі⁸ просто приносила доходи певним політичним колам.

Таблиця 1 ⁹

Participation

На жаль, така сама модель була запроваджена після вступу Болгарії до ЄС для освоєння коштів Структурних фондів та Фонду єдності. Схема управління програмою Phare

⁸ «Мало місце зловживання статусом НУО, коли легітимний фасад використовувався для непрозорих операцій. У Болгарії існують досить тісні стосунки між високими державними службовцями, політиками чи партнерами політиків, та сектором НУО. Хоча переваги для сектору та окремих організацій, пов'язані з залученням людей із добрими зв'язками, є цілком можливими, при цьому виникає ризик того, що така практика зашкодить чесності в секторі та створить атмосферу сумнівів навколо прозорості процесу ухвалення рішень, в якій вважатиметься, що всі рішення визначені наперед або, що кошти надаються лише організаціям із міцними політичними зв'язками; принаймні, саме так виглядає ситуація в Болгарії. Така ситуація, згідно з повідомленнями, є особливо серйозною в Болгарії, де поширеною залишається практика реєстрації кількох НУО однією й тією самою особою чи групою осіб із використанням однієї адреси. Надання Європейським Союзом фінансування для цього сектору призвело, таким чином, до негативних наслідків, привабивши людей, котрі не мали наміру працювати як НУО, але вважали таке фінансування вигідним джерелом доходів», — *Ex post evaluation of the contribution of the 2000-2002 Access and civil society development programmes (Підсумкова оцінка внеску програми «Акセス» (Access) та програм розвитку громадянського суспільства).*

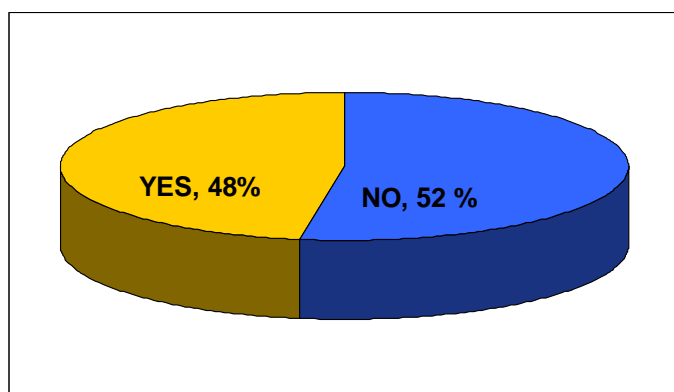
⁹ У таблиці 1 показано рівень участі болгарських НУО в розробці документів щодо формування програм підготовки до вступу та використання Структурних фондів у Болгарії. Результати отримано за результатами опитування випадкової вибірки зі 157 болгарських НУО, проведеного в 2009 році в рамках проекту CIVICUS NGO Index Інституту «Відкрите суспільство», Софія.

значною мірою знайшла відображення в Оперативних програмах (розбудови адміністративного потенціалу та людських ресурсів), розроблених Європейським соціальним фондом.

Це лише поглибило вади та створило дуже несприятливі умови для організованої частини громадянського суспільства Болгарії, посиливши недовіру громадян до легітимності НУО, що негативно позначилося на здатності НУО впливати на ухвалення рішень.

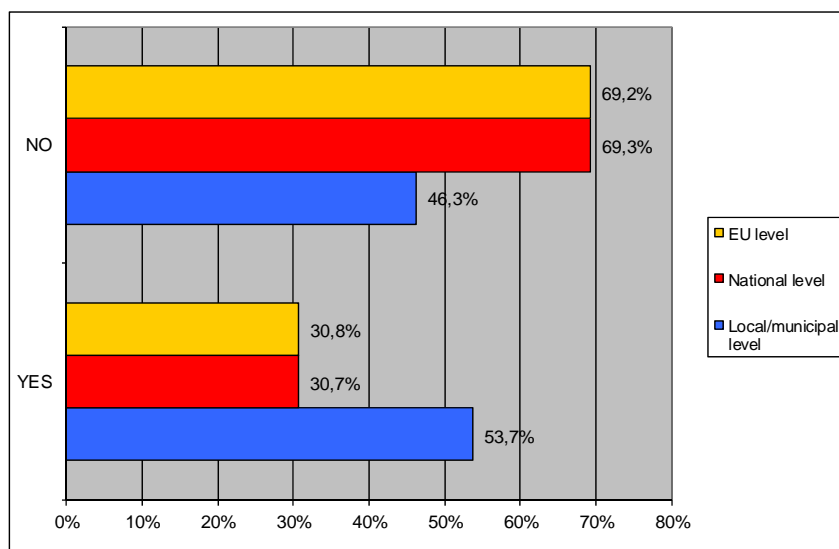
Таблиця 2 ¹⁰

Trust in the Civic Sector

Таблиця 3 ¹¹

Civic Participation in Decision-making

¹⁰ У таблиці 2 зазначено рівень довіри громадян Болгарії до громадянського суспільства в Болгарії згідно з репрезентативним соціологічним опитуванням, проведеним у 2009 році в рамках проекту CIVICUS NGO Index Інституту «Відкрите суспільство», Софія.

¹¹ У таблиці 3 зазначено рівень залучення болгарських НУО до процесу ухвалення рішень на місцевому, національному та європейському рівнях за результатами опитування випадкової вибірки зі 157 болгарських НУО, проведеного в рамках проекту CIVICUS NGO Index Інституту «Відкрите суспільство», Софія.

Уроки п'ятого етапу розширення до певної міри враховані в нинішній стратегії розширення для країн Західних Балкан¹².

Комісія зосередилася на встановленні жорсткіших умов для нових країн-кандидатів. Кількість розділів для проведення переговорів було збільшено з 31 до 35, а також було збережено порівняльні показники розвитку демократії.

ІРА (Інструмент допомоги для вступу) — це новий інструмент надання підтримки у виконанні країнами, що є кандидатами та потенційними кандидатами, копенгагенських політичних та економічних критеріїв, а також прийнятті та впровадженні законодавства *acquis* ЄС. Схема управління розробляється з урахуванням вад, окреслених у звітах про результати оцінки програми Phare; у ній передбачене поєднання національного та регіонального підходів до розробки програм та управління ними: горизонтальні та національні програми. Що ж стосується виконання політичних критеріїв, то підтримці виконання політичних критеріїв приділено особливу увагу: на цей сектор виділено 25-30% фінансової допомоги.¹³

Питання громадянського суспільства виділяються в окремий розділ набору політичних критеріїв, що передбачає моніторинг та кількісну оцінку успішності в цій сфері. Хоча наразі не зовсім зрозуміло, як саме вимірюватиметься поступ у цій сфері та за якими механізмами оцінюватиметься робота, це, на мою думку, вказує на позитивне розуміння тієї ролі, яку громадянське суспільство може відіграти в демократизації, зокрема, в рамках вступу до ЄС.

¹² "EU Democratic Conditionality and Civil Society Development: What has changed after the last enlargement?" by Desislava Hristova (*стаття Десіслави Христової «Умови ЄС щодо розвитку демократії та громадянського суспільства: Що змінилося після останнього розширення?»*), на сайті <http://assessingaccession.eu/workshop.aspx>

¹³ Multi-Annual Indicative Planning Document 2008-2010 (*Багаторічний індикативний плановий документ на 2008-2010 рр.*)

ВНЕСОК ЄС У РОЗБУДОВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.

ЗАХІДНІ БАЛКАНИ ТА ЄС.

ІГОР БАНДОВІЧ

Анотація: У дослідженні розглядається внесок Європейського Союзу в розвиток організацій громадянського суспільства в регіоні Західних Балкан з акцентом на важливості ЄС для регіону, легітимація зв'язків між такими організаціями та органами державної влади, а також процес реформ, які відбуваються в країнах регіону. Розвиток організацій громадянського суспільства, який відбувався в регіоні протягом останнього часу, показав, що такі організації залишаються активним та важливим чинником реформ. У минулому організації громадянського суспільства відіграли важливу роль у демократизації країн регіону і досі мають вагомий голос у європеїзації цих країн. Однак їх роль та вплив на процес прийняття рішень – відносно низький. ЄС визнав важливість організацій громадянського суспільства для успішності процесу вступу і розробив схеми фінансової та технічної допомоги з метою сприяння розвитку таких організацій. Уряди країн повинні ще багато зробити, щоб стати відкритими, демократичними та прозорими для належного функціонування організацій громадянського суспільства. Вони повинні відкрито і на рівні партнерів співпрацювати з ними задля розв'язання проблем громадян.

Після низки жорстоких конфліктів 1990-х років регіону Західних Балкан¹⁴ було обіцяно європейську перспективу. На Саміті в Салоніках у 2003 році Європейська Рада заявила, що «майбутнє Балкан – у Європейському Союзі». Ця політична воля глав держав та прем'єр-міністрів країн Європейського Союзу стала найбільшим стимулом з боку ЄС для організацій в регіоні та обіцянкою стабільного і процвітаючого майбутнього регіону в рамках ЄС.

Роль ЄС для країн Західних Балкан – величезна. Відбувається політична, економічна та суспільна трансформація країн регіону, яка підживлюється процесом вступу до ЄС та тією перспективою, що одного дня ці країни стануть рівноправними членами Європейського Союзу. Однак, навіть не беручи до уваги підтримку та внесок ЄС у вигляді технічної, фінансової та іншої допомоги, ідея європеїзації цих країн захопила регіон, стала його рушійною силою і практично єдиною легітимною та здійсненою політичною ідеєю.

Зараз усі країни Західних Балкан мають угоди з Європейським Союзом. Договірна угода під назвою «Процес стабілізації та асоціації» та окремі Угоди про стабілізацію та асоціацію з кожною країною Балкан явним чином містять положення щодо майбутнього членства відповідної країни в ЄС. Угоди про стабілізацію та асоціацію, в принципі, подібні до Європейських угод, підписаних з країнами Центральної та Східної Європи у 1990-х роках, та Угоди про асоціацію з Туреччиною. Процес стабілізації та асоціації був створений у 2000 році і переслідує три цілі, а саме: стабілізацію та швидкий перехід до ринкової економіки, сприяння регіональному співробітництву та перспективу вступу до

¹⁴ Регіон Західних Балкан – це геополітичний та економічний термін, уведений інституціями ЄС для позначення географічної території країн колишньої Югославії (крім Словенії): Хорватії, Боснії та Герцеговини, Чорногорії, Сербії, Колишньої Югославської Республіки Македонії, Косова згідно з Резолюцією 1244 та Албанії. Усі країни, які належать до регіону Західних Балкан, перебувають на різних стадіях процесу вступу до ЄС.

ЄС. З його допомогою країни регіону нарощують потенціал для прийняття та імплементації європейських стандартів. У рамках процесу Євросоюз пропонує країнам Західних Балкан торговельні концесії, договірні відносини та економічну і фінансову допомогу. Найважливішими критеріями членства цих країн в ЄС є Копенгагенські критерії¹⁵ та ухвалення законодавства ЄС¹⁶.

ЄС створив інструмент фінансової допомоги країнам на їх шляху до членства, включаючи низку стимулів та умов для забезпечення найкращого використання коштів ЄС. Цей єдиний «Інструмент передвступної допомоги» (IPA), чинний з 1 січня 2007 року, є спрощеним наступником попереднього широкого спектру програм допомоги ЄС, наприклад, Phare, CARDS або SAPARD. Зокрема, IPA покликаний забезпечити зміцнення демократичних інституцій та утвердження верховенства права, реформування державного управління, проведення економічних реформ, захист прав людини, прав меншин та гендерну рівність, розбудову громадянського суспільства та налагодження регіонального співробітництва, а також сталий розвиток та зменшення бідності. У рамках IPA протягом 2007–2013 років буде виділено загалом 11 468 млн. євро в поточних цінах, при цьому асигнування матимуть конкретні призначення, розписані за роками. Поточна допомога в рамках IPA зосереджена на пріоритетах, визначених у Документі Комісії щодо стратегії розширення від 2007 року¹⁷: державотворення, верховенство права, врегулювання суперечок, адміністративна та правова реформа, боротьба з корупцією та організованою злочинністю, а також збільшення допомоги на проведення економічних реформ та розбудову громадянського суспільства.

В усіх країнах регіону виникнення громадянського суспільства¹⁸ після 1990-х років пов'язане з постконфліктним миробудівництвом та відбудовою регіону. За підтримки двосторонніх донорів, міжнародних неурядових організацій, міжнародних організацій та ЄС, як найважливішого донора в регіоні¹⁹, організації громадянського суспільства вибудували власну інфраструктуру та стали важливими елементами процесу реформування в країнах регіону. Їх внесок у пропаганду реформ, імплементацію законодавчих рішень для соціально-економічного розвитку та навчання у сфері

¹⁵ Усі критерії вступу, вперше визначені Європейською Радою в Копенгагені в 1993 році та посилені в 1995 році.

¹⁶ Статтю 49 Договору про Європейський Союз передбачено, що будь-яка європейська країна може клопотати про членство, якщо вона шанує принципи свободи та демократії, права та засадничі свободи людини, верховенство права. Країна може стати членом, лише якщо вона відповідає таким критеріям: 1. У політичній сфері: наявність стабільних інституцій, що забезпечують демократію, верховенство права, дотримання прав людини та захист меншин. 2. В економічній сфері: функціональна ринкова економіка та здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у рамках ЄС. 3. Здатність прийняти на себе зобов'язання в рамках членства, в тому числі щодо досягнення цілей політичного, економічного та монетарного союзу. 4. Ухвалення всього комплексу європейського законодавства та його ефективна імплементація через відповідні адміністративні та правові структури.

¹⁷ «Зрозуміти розширення», Політика розширення Європейського Союзу http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/understanding_enlargement_102007_en.pdf

¹⁸ Європейський економічно-соціальний комітет (EESC) визначає «організації громадянського суспільства» як «усі організаційні структури, члени яких мають цілі та обов'язки, що становлять загальний інтерес, і які також виступають посередниками між органами державної влади та громадянами».

¹⁹ Оцінюється, що загальний розмір допомоги Південно-Східній Європі складав близько 6–6,5 млрд. євро на рік в період з 1995 до 2006 року (<http://www.eurothinkers.eu/2010/01/the-future-of-foreign-aid-to-the-balkans/>).

реформування державного управління допоміг багатьом спільнотам у регіоні запровадити зміни та почати рухатися в напрямку до учасницької демократії. Найактивнішу позицію займають організації захисту прав людини та організації, що виступають за захист суспільних цінностей, плюралізм та політичні свободи (свободу зібрань, вільні вибори тощо)²⁰. Ці організації, пропагуючи цінності сучасних, відкритих демократій, у яких шанується верховенство права, досягли істотних успіхів і за підтримки ЄС змусили свої уряди ухвалити та імплементувати законодавство в цих сферах. Також організації громадянського суспільства почали перебирати на себе деякі функції держави і стали важливими дійовими особами в царині боротьби з бідністю, торгівлею забороненими товарами, захисту та опіки інвалідів та боротьби проти дискримінації в усіх її формах²¹. У інших сферах, на жаль, роль організацій громадянського суспільства виражена меншою мірою.

Що стосується нормативної бази та правового середовища для організацій громадянського суспільства в усьому регіоні, то зараз вони набагато сприятливіші²². Це дозволяє існуючим організаціям продовжувати свою діяльність та сприяє створенню нових організацій без формальних перепон та обмежень. Статус організацій громадянського суспільства сьогодні набагато вищий, ніж лише кілька років тому, завдячуючи тому, що їх було визнано, як урядами, так і міжнародними гравцями, одними з найважливіших складників демократичних цінностей та громадянської культури в цих спільнотах.

Громадянське суспільство відіграло важливу роль у процесі демократизації в кінці 90-х років і стало важливим чинником для подолання авторитарних режимів у регіоні. Відтоді політична та активістська структура організацій громадянського суспільства стала важливою характеристикою сектора в регіоні. Експерти організацій громадянського суспільства відіграли вирішальну роль у прокладанні шляху до стабільності та демократичної легітимності нових урядів. Більшість організацій громадянського суспільства також підтримували нові уряди, і цей момент «медового місяця» в деяких країнах був використаний для створення спеціальних органів чи інструментів зі співробітництва між урядом та організаціями громадянського суспільства, тоді як в інших країнах це відбулося пізніше²³. Однак, хоча усі країни легітимували на різних рівнях зв'язки між органами влади та організаціями громадянського суспільства, ситуація зовсім інша, коли йдеться про реальний вплив організацій громадянського суспільства на політичний процес, їх реальне залучення до вироблення політичного курсу та інституційні можливості для досягнення цього. Навіть у найпросунутіших країнах регіону участь організацій громадянського суспільства в політичному процесі в

²⁰ Ключовою опозицією авторитарним режимам у 90-х роках були саме такі організації, і вони користувалися найбільшою підтримкою.

²¹ Переважна більшість соціальних послуг раніше надавалися державними установами, однак після краху державної системи через її неефективність, відсутність коштів та економічну кризу, спричинену війнами, міжнародними санкціями та ізоляцією, єдиними установами, що перебрали на себе ці послуги, стали організації громадянського суспільства, які фактично розробили власні системи надання допомоги громадянам.

²² Правовий статус неприбуткових та неурядових організацій зараз регулюється сучасним законодавством, яке відповідає міжнародним стандартам та стандартам ЄС у цих сферах.

²³ Перша угода про співробітництво між урядом та організацією громадянського суспільства була укладена в Хорватії в 2001 році. Відбулася легітимація зв'язків від створення офісу організації в уряді до підписання спеціального меморандуму про співробітництво.

середньому відносно низька. Випадки, коли участь можлива, зазвичай набувають форми формального процесу громадських обговорень²⁴, однак, коли справа доходить до прийняття урядових рішень та ухвалення дій, коло прийняття рішення стає набагато вужчим, не таким відкритим і представницьким. Обмежені можливості організацій громадянського суспільства також є тими недоліками, що заважають здійсненню моніторингу та участі в політичному процесі. Нестача кваліфікованих експертів, методології та ресурсів зазвичай не дозволяють зацікавленим організаціям громадянського суспільства здійснювати моніторинг ефективності влади²⁵. Крім того, нестача статистичних даних та оціночних показників і, загалом, відсутність прозорості в сферах державних інтересів роблять набагато складнішим процес розуміння та моніторингу політики і її впливу на реальне життя громадян. Експертні організації та аналітичні групи в регіоні, які повинні мати свій голос у більшості експертних, наукових дискусій із соціальних питань, все ще слабкі і не розвинені. Остання тенденція – рух організацій громадянського суспільства в напрямку спеціалізації на певних політичних сферах, однак їх кількість у регіоні все ще невелика. Організації громадянського суспільства географічно сконцентровані навколо великих міст-центрів, тоді як у сільських та менш розвинених частинах регіону їх майже немає.

Однак за сильного тиску з боку ЄС відкритість політичного процесу повільно, але впевнено набирає обертів. За умовами більшості програм зі співробітництва та фінансування передвступного процесу вимагається, щоб організації громадянського суспільства залучалися або як партнери, або як консультанти до процесу формування політичних пропозицій. Через це з метою створення в країнах бази для дискусій та дебатів з питань державної політики між урядом та організаціями громадянського суспільства, а також між організаціями громадянського суспільства, урядом та ЄС, а на пізнішій стадії (коли країни вже кандидати) із залученням до діалогу держав-членів ЄС та їх організацій громадянського суспільства, був, зокрема, запроваджений інструмент громадського діалогу. Концепція громадського діалогу була ухвалена Європейським Союзом і на його використанні також наголошувалося під час конференції організацій громадянського суспільства в Любляні в 2008 році²⁶. Під час ще двох конференцій, організованих Генеральним директором з розширення Європейської Комісії в Брюсселі в 2008 році і в Задарі (Хорватія) в 2009 році, була підтверджена ухвалена Європейським Союзом стратегія, згідно з якою Європейський Союз наполягає на встановленні партнерства та діалогу між урядами, ЄС та організаціями громадянського суспільства.

Європейський Союз, враховуючи попередній досвід вступу країн Центральної та Східної Європи, визнав важливість розбудови громадянського суспільства в процесі розширення на його ранніх стадіях. Європейська Комісія визначила громадянське суспільство одним із пріоритетів для демократизації та врегулювання суперечок в країнах, що увійшли до стратегії розширення в 2007 році²⁷, наголосивши на важливості громадянського

²⁴ У випадках подання законодавчих ініціатив до парламенту.

²⁵ Особливо складні процеси бюджетного планування та видатків, а також деякі секторальні принципи, зрозумілі лише фахівцям.

²⁶ Так звана Люблянська декларація, ухвалена під час конференції «Посилення голосу громадянського суспільства у країнах-сусідах Європейського Союзу». Документ доступний тут: http://www.trialog.or.at/images/doku/ljubljana_declaration.pdf

²⁷ Стратегія розширення та найбільші виклики, 2007–2008: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/strategy_paper_en.pdf

суспільства та його ролі в процесі вступу. Згідно з Повідомленням Європейської Комісії «Західні Балкани: сприяння європейській перспективі» від 5 березня 2008 року Генеральний директорат з розширення Європейської Комісії ввів у дію нову стратегію щодо громадянського суспільства – «Механізм сприяння громадянському суспільству» (CSF)²⁸. Ця ініціатива передбачає допомогу як на національному рівні, так і на рівні консорціуму заявників, і складається з трьох напрямків, які разом покликані зміцнити роль громадянського суспільства в демократичному процесі: Технічна допомога (TACSO) громадським ініціативам та ініціативам з нарощення потенціалу для зміцнення ролі громадянського суспільства; Програма люди для людей (P2P) для організації візитів до установ та органів ЄС з метою обміну досвідом, ноу-хау та передовим досвідом між бенефіціарами, ЄС та організаціями громадянського суспільства держав-членів; Заходи з партнерства, що здійснюються бенефіціарами та організаціями громадянського суспільства ЄС з метою передачі ноу-хау та реалізації інноваційних транснаціональних проектів. Ці програми прямої допомоги ще рано оцінювати, однак очевидно, що додаткові заходи з підтримки організацій громадянського суспільства є кроком у правильному напрямку і можуть бути корисним інструментом для формування і вдосконалення таких організацій у регіоні.

Майбутнє громадянського суспільства в регіоні тісно пов'язане з процесом розширення ЄС. Як основний і найбільший донор організацій громадянського суспільства в регіоні, Європейський Союз несе велику відповідальність за розвиток громадянського суспільства в ньому. Реформи та перебудова в цих країнах головним чином здійснюються або скеровуються Європейським Союзом, і це мало певний вплив на організації громадянського суспільства та їх розвиток протягом останніх 10 років. Уряди та організації громадянського суспільства подолали минулу ворожнечу і, завдячуючи формуванню нових демократичних принципів та нового правового середовища, можуть працювати як партнери. Однак, політичний процес у регіоні все ще не відкритий для організацій громадянського суспільства, тому їх ефективність і вплив на урядову політику залишається недостатнім. Діалог між Європейським Союзом, урядом і організаціями громадянського суспільства може стати формулою успішності для цих країн у забезпеченні конструктивного процесу вступу та розумінні того, яким чином вони можуть допомагати одне одному і впливати одне на одного. Окрім програм з надання грантів, які Європейський Союз вже видає організаціям громадянського суспільства в регіоні, новий Механізм сприяння громадянському суспільству може допомогти Європейському Союзу скоригувати та посилити діалог щодо потреб громадянського суспільства в регіоні та його особливостей на місцевому і національному рівнях. Це повинно здійснюватися за підтримки уряду, політичних партій та зростаючого ділового сектору, оскільки вони також мусять зрозуміти реальну цінність організацій громадянського суспільства в таких спільнотах.

²⁸ Механізм сприяння громадянському суспільству (CSF) був представлений під час конференції з питань громадянського суспільства, організованої Генеральним директоратом з розширення, яка відбулася в Брюсселі 17–18 квітня 2008 року.

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА МІСЦЕВУ АДМІНІСТРАТИВНУ СИСТЕМУ В ТУРЕЧЧИНІ – ПРИКЛАД МІСЦЕВОЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ

ЛЕВЕНТ КОЧ

Резюме

Дане дослідження має на меті продемонструвати вплив ЄС на процес реформування місцевого управління в Туреччині. Процес реформування не є прямим наслідком переговорів про європейську інтеграцію, проте ЄС здійснює прямий вплив на прискорення реформ. У 2004 році ЄС прийняв рішення відкрити переговори про вступ Туреччини, проте переговорний процес так і не розпочався. Перша частина дослідження має на меті дослідити шлях Туреччини в Європейський Союз і громадську думку. Після цього надано опис існуючої системи місцевого управління в Туреччині. Наступний розділ містить інформацію про вплив ЄС на турецьку систему місцевого управління, основні зміни, що сталися в наслідок реформ та критика стосовно реформ. Дослідження містить пропозиції та висновки.

Пропозиції

ЄС повинен бути більш конкретними і наполегливими у підтримці місцевого самоуправління та демократії.

Система європейських фондів повинна бути менш складною та забюрократизованою і надавати можливість та заохочувати орієнтовані на громаду місцеві ініціативи.

Туреччина повинна реалізувати своє бажання та сміливість, а також волю стати членом ЄС.

Шлях Туреччини до Європейського Союзу

Відносини між Туреччиною і Заходом розпочались у XV столітті. До появи Турецької республіки відносини були нестійкими та мінливими. Але з часу створення Республіки у 1923 р., Туреччина тісно пов'язала себе з Заходом. У липні 1959 р., одразу після створення Європейського Економічного Співтовариства в 1958 р., Туреччина подала свою першу заявку на вступ. Відповідь ЄЕС на заявку Туреччини полягала в пропозиції створення асоціації з Туреччиною до того часу, поки розвиток Туреччини дозволить їй вступити в ЄЕС.

В грудні 2004 р., Європейська Рада прийняла рішення розпочати переговори з Туреччиною про вступ у жовтні наступного року. Проте, практично реальні переговори стосовно 35 розділів *acquis communautaire* розпочались лише в червні 2006 р. До цього часу, лише один розділ (наука та дослідження) був попередньо узгоджений. Ще відносно 12 розділів було розпочато обговорення, але 8 було заблоковано.

Наслідки шляху Туреччини до ЄС

З часу підписання угоди в Анкарі у 1963 р. серед інтелектуальних кіл та представників медіа Туреччини продовжували залишатись сумніви і запитання стосовно європейської

інтеграції. Коли розпочався процес переговорів щодо вступу, і громадяни, і владні структури усвідомили вимоги і зобов'язання, які необхідно виконати для членства в ЄС. З цим усвідомленням в національній пресі почали з'являтися нові заперечення та незадоволення. Турецький уряд втратив динаміку та бажання стосовно виконання умов ЄС, в той час як деякі європейські країни ЄС, відкрито і безпосередньо декларували, що вони проти вступу Туреччини. В результаті таких інцидентів, підтримка турецької громадськості процесу приєднання суттєво впала. Останні опитування громадської думки показують, що така підтримка знизилась з 70 % до менше 50 %.

Існуюча система місцевого управління в Туреччині

Адміністративно Туреччина розподілена на 81 провінцію, кожна з яких розподілена на райони. Голови цих адміністративних одиниць призначаються центральним урядом. Провінції є основними підрозділами державної території і вони займають місця в підрозділах державної адміністрації під керівництвом губернатора.

Крім того, згідно з Конституцією існує 3 рівні місцевого управління в Туреччині: спеціальна провінційна адміністрація, муніципалітети і села. Традиційно, Туреччина виключає регіони як адміністративний рівень з системи місцевого управління. Це, головним чином, пояснюється побоюваннями втратити унітарну структуру. А також внаслідок курського конфлікту реорганізація на довгий час повністю випала з порядку денного. З прийняттям нового Закону про Агентства Розвитку Туреччина взяла до уваги соціально-економічний напрямок регіоналізації без створення нового рівня урядування (Yerel Yönetim Sistemleri написано Levent Koç, Fikret Toksöz, Ali Ercan Özgür і Öykü Uluçay у 2009 р., Публікація TESEV).

Вплив ЄС на систему місцевого адміністрування Туреччини

Теперішній уряд Туреччини, що прийшов до влади у 2002 р., прийняв рішення провести корінну трансформацію в державному управлінні через вищезгадані причини та з метою гармонізації з положеннями законодавства ЄС (acquis). У відповідності до принципів ЄС стосовно місцевого управління, а також зважаючи на бажання Уряду посилити місцеві адміністрації, була ініційована комплексна місцева адміністративна реформа. В рамках даної реформи було підготовлено низку законопроектів.

Початкова пропозиція про проведення реформи включала декілька радикальних змін в місцевій та державній адміністраціях, проте вона була заветована президентом Республіки, оскільки була занадто загальною і нечіткою з точки зору застосування. Нова пропозиція була підготовлена у 2005 р., що мала більш послідовний підхід до адміністративної реформи. Основні сектори реформ – це муніципалітети, великі муніципалітети, регіональний розвиток, бюджет і фінанси.

Муніципалітети

Протягом останніх років однією з найбільш обговорюваних тем для муніципалітетів є їх розмір у співвідношенні до кількості населення. Демографічний поріг для створення муніципалітету був спочатку визначений у мінімум 2000 жителів. Такий низький рівень зумовив зростання кількості муніципалітетів. Після внесення поправок в закон,

мінімальний поріг для створення муніципалітету було піднято до 5000 жителів – об'єднання для створення нового муніципалітету на основі одного поселення, чи за ініціативою декількох сіл, чи частини сіл. Це нове кількісне визначення муніципалітетів спричинило позитивний вплив, зумовивши муніципалітети функціонувати у більш ефективний і продуктивний спосіб. Після ліквідації штучно утворених муніципалітетів, фінансові ресурси держави розподіляються більш ефективно. З іншого боку, оскільки процес об'єднання та переформування муніципалітетів співпав з місцевими виборами, було заявлено, що в процес втягнені політичні інтереси. Крім того, реалізація закону мала наслідком виникнення суперечливих політичних дискусій та розв'язання судових справ.

Туреччина має 16 метропольних муніципалітетів, які є вищими муніципалітетами й створені для управління великими містами. Новий закон про місцеві уряди посилює метропольні муніципалітети шляхом передачі ключових функцій від інституцій центрального уряду до метропольних муніципалітетів. Внаслідок реформи місцевого управління муніципалітетам були передані нові сектори для управління, в тому числі розвиток економіки і торгівлі, освіта та соціальний захист жінок і дітей.

У підсумку, в результаті реформи місцевого управління, що була здійснена під впливом ЄС, незалежність виборних місцевих адміністрацій (муніципалітетів) зростає. Після реформи розширились повноваження місцевих адміністрацій. Замість переліку повноважень муніципалітетів в законі, як це було раніше, відповідно до нового законодавства обсяг повноважень поширився на сектори, що не входять в компетенцію центрального уряду. Крім того, розширюючи контролюючу роль великих муніципалітетів, досягається краща координація у наданні послуг.

Регіональний розвиток

Опитування громадської думки стосовно оцінки зростання кількості міського населення можуть надати основні дані для вироблення політики регіонального розвитку, спрямованої на подолання регіональних відмінностей. З цією метою у 2006 р. був розпочатий процес створення Агентств регіонального розвитку для підтримки регіонального розвитку і зменшення міжрегіональних та внутрішньо регіональних відмінностей. Залучені регіони не співпадали з сімома традиційними географічними регіонами Туреччини. Агентства були створені за рішенням Кабінету Міністрів і координувались Державною Плановою Організацією. Агентства регіонального розвитку мають незалежний бюджет для планування, створення програм та проектів. Агентства є відповідальними за розподіл коштів, включаючи кошти регіональних фондів ЄС, у світлі регіональних пріоритетів для досягнення регіонального розвитку шляхом посилення співпраці між державним сектором, приватним сектором та громадськістю.

В результаті діяльності Агентств регіонального розвитку слово «регіон» позбавилось того негативного значення, яке склалось раніше в Туреччині (історично регіони сприймалися як загроза унітаризму Турецькій республіці). Агентства внесли позитивні зміни у спосіб розподілу коштів, був впроваджений підхід активної участі, в той час як раніше Державна Планова Організація володіла одноосібною відповідальністю стосовно цього питання. Проте, лунають заяви, що склад адміністративних правлінь агентств визначається під політичним тиском і виключаються опозиційні погляди. Агентства підлягають внутрішньому і зовнішньому аудиту, але не згадуються в Законі про

державні фінанси та контроль і Законі про державні закупівлі. Це створює сумніви в прозорості діяльності агентств. Як уже зазначалось, Туреччина не мала регіонального рівня в своїй системі планування та державного управління, тому був створений штучний регіональний рівень, так звані регіони NUTS. Проте, у деяких таких регіонах, провінціям бракує спільних рис для того щоб визначити їх в окремий регіон. Ці відмінності між провінціями створюють проблеми з визначення регіональних пріоритетів.

Бюджет, Фінанси та Контроль

Місцеві фінанси є слабкою стороною адміністративної реформи. Фактично, закон про розподіл доходів між центральним та місцевими органами управління є одним з найслабших аспектів реформування місцевих урядів. Цей закон вступив у силу в 2008 р. в якості останнього елемента реформи. Частка доходів в бюджети муніципалітетів є дуже низькою, і вони не мають повноважень стосовно місцевого оподаткування. Новий закон про розподіл доходів не зміг виправити ситуацію. Реформа децентралізації передбачає переказ коштів у місцеві бюджети з більшою їх участю в загальній національній системі оподаткування. Разом з тим, хоча відповідальність місцевих адміністрацій зросла внаслідок проведення реформи, проте муніципалітетам не вистачає фінансових ресурсів для виконання цих нових зобов'язань.

Проекти, фонди і місцеві органи влади

Відповідно до заяви Генерального секретаря у справах ЄС, між 1997 та 2006 роками ЄС виділив Туреччині 6,5 млрд. євро на охорону здоров'я, освіту, технологічний та місцевий розвиток. Проте цифри свідчать, що турецькі громадянські організації та місцеві органи влади стикаються з деякими проблемами у використанні цих коштів. Як приклад, у 2006 р., було використано лише 10-15 % від усіх коштів наданих ЄС, а загальна сума нараховувала 35 млн. євро. Причини для цього різні. По-перше; бракувало навчальних заходів з питання європейського інтеграційного процесу і основних цілей та ідей, які він переслідує. Результатом цього стали незадовільно підготовлені проекти і в кінцевому підсумку неуспішна їх реалізація. Іншою причиною була складність процедур Європейського Союзу стосовно приєднання. Кваліфікація та знання персоналу були недостатніми для заповнення таких складних форм.

У майбутньому, очікується більш успішна подача заявок на одержання фондів ЄС із розширенням досвіду проектних офісів ЄС в адмініструванні і створенні Агентств регіонального розвитку.

Висновки

Європейський інтеграційний процес у Туреччині генерував два різних уявлення серед державних службовців: одна сторона вважає, що цей процес накладе певний тягар на місцеві адміністрації, в той час як друга сторона вважає, що він створить деякі переваги і спрямує країну на процес реформ у місцевому управлінні. Головна проблема полягає в тому, що в Туреччині соціальний капітал місцевих адміністрацій не є достатнім. Державні службовці намагаються ігнорувати загальну картину і зосереджуються на щоденних

обов'язках. Крім того, муніципалітети є виборними органами, і мер повинен враховувати думки громадян і їх позиції. Політика на місцевому рівні, що орієнтована на вибори, є навіть більш вирішальною ніж політика на національному рівні. Така реальність перешкоджає місцевим службовцям бути частиною інтеграційної національної політики і ще більше заважає їм підтримувати європейський інтеграційний процес.

Інтеграційний процес справді робить суттєвий внесок в демократизацію Туреччини і незалежно від того, чи переговори про приєднання завершаться членством в ЄС чи ні, це покращення демократії в законодавстві дозволять Туреччині приєднатися до ЄС.

Пропозиції

Участь Європейського Союзу в реформаторських процесах в Туреччині останнім часом обмежена. Відносно місцевих органів влади ЄС, головним чином, має два інструменти – перший звіт: ЄС про інтеграційний процес і другий - звіт з моніторингу Хартії місцевого самоврядування. Тон взаємовідносин з боку ЄС повинен бути більш конкретними і наполегливими на підтримку місцевого самоуправління та демократії.

По-друге, система європейських фондів є занадто складною та забюрократизованою. Помічено, що американська система одержання фондівих коштів і їх освоєння створює більш позитивний вплив ніж її європейський аналог. Основною причиною цього є потреба спрощення процедури подання заявок та використання коштів, а також звітування щодо використаних коштів, що дасть можливість і заохотить до розвитку більш орієнтованих на громаду ініціатив місцевого рівня. Бюрократія та складність процедури використання фондів створюють значну перешкоду для цих малих муніципалітетів (ця проблема стосується також неурядових організацій).

Туреччина повинна реалізувати своє бажання та сміливість, а також волю стати членом ЄС. До цього часу 8 розділів заблоковані і лише 13 розділів з 35 знаходяться на обговоренні.

Думка, висловлена в публікації може не співпадати із позицією Міжнародного Фонду «Відродження» та Фонду «Відкрий Україну».

Київ, 2011 рік.

© Усі права застережено.